

TALABALARNING MUSTAQIL ISHINI AXBOROTLASHGAN TALIM MUHITIDA TASHKIL ETISHNI TAKOMILLASHTIRISH VA BOSHQARISH MODELLARI

Saydaliyeva Shahzoda Sobir qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti 2-kurs magistr

Annotatsiya: *Zamonaviy axborot va kommunikatsiya texnologiyalari ta'lim tizimiga jadal kirib kelganligi tufayli, ta'lim jarayonida axborotlashgan muhit yaratish dolzarb bo'lib qoldi. Bunday muhit talabalar va o'qituvchilarga ta'lim materiallari bilan yanada qulay, mustaqil, va samarali ishlash imkoniyatini yaratadi. Axborotlashgan muhitda talabalarning mustaqil ishlari moslashtirilgan platformalar orqali amalga oshiriladi. Bu o'quv jarayonini individual o'rganish imkoniyatlarini yaratadi va ularning o'quv motivatsiyasini oshiradi.*

Kalit so'zlar: *axborot, Moodle, Edmodo, Google Apps, ta'lim texnologiyalari.*

KIRISH

Zamonaviy ta'lim sharoitida talabalarning mustaqil ishi tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, ayniqsa o'quv jarayonini boshqarish va tashkil etish imkoniyatlarini kengaytiradigan axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini (AKT) joriy etish bilan. Boloniya jarayoni tomonidan boshlangan islohotlar talabalarning mustaqil ish ulushining sezilarli darajada oshishini nazarda tutadi, bu allaqachon kunduzgi o'qish uchun umumiy o'qish vaqtining taxminan 70% va sirtqi bo'lim uchun 80% gacha. Bu talabalarning mustaqil ishlarining samaradorligi va maqsadga muvofiqligini oshirish uchun samarali boshqaruv modellarini joriy etishni talab qiladi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kon tsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmonida xalqaro ilg'or tajribalarga tayangan holda, oliy ta'lim standartlarini joriy etish, oliy ta'lim mazmunini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, ta'lim yo'nalishlari o'quv fan dacturlarida nazariy bilim olishga yo'naltirilgan ta'limdan amaliy ko'nikmalarni rivojlantirishga qaratilgan ta'lim tizimiga bosqichma-bosqich o'tish vazifalari belgilab berilgan²².

ASOSIY QISM

Asosiy strategiyalardan biri bulutli texnologiyalar va Moodle, Edmodo va Google Apps kabi masofaviy platformalardan foydalanishdir. Ushbu xizmatlar nafaqat o'quv materiallari va vazifalariga kirishni birlashtiradi, balki o'z-o'zini boshqarish modelini rivojlantirishga yordam beradi. Masalan, elektron platformalarda talabalar matn va multimedia materiallari bilan ishlashlari, munozaralarda qatnashishlari va interaktiv formatlarda topshiriqlarni bajarishlari mumkin. Minin universitetida Moodle-ning joriy etilishi o'z-o'zini o'rganishga ijobiy ta'sir

²² "O'zbekiston respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash" to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni <https://lex.uz/docs/-4545884>

ko'rsatdi: bu sizga o'quv jarayonini yanada moslashuvchan rejalashtirish va istalgan vaqtda ta'lim resurslaridan foydalanish imkonini beradi, bu esa talabalarning mas'uliyatini oshiradi va o'z-o'zini tashkil etish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Shunday qilib, o'quv ishlarini tashkil etishning zamonaviy texnologiyalari va yangi modellari o'quv natijalarini yaxshilashga yordam beradi, o'quv jarayonini yanada moslashuvchan va moslashuvchan qiladi, bu esa talabalarga tanqidiy fikrlash va o'zini o'zi tashkil etish ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

"Insonning intellektual, madaniy va kasbiy rivojlanishi muammolarini hal qilish" ga qaratilgan ta'lim mazmuni jamiyat va davlat ehtiyojlariga muvofiq ijtimoiy foydali faoliyatning barcha asosiy yo'nalishlari bo'yicha malakali ishchilarni tayyorlash, shuningdek, shaxsning intellektual, madaniy va axloqiy rivojlanish, ta'limni chuqurlashtirish va kengaytirish, ilmiy va pedagogik malakasini oshirishga bo'lgan ehtiyojlarini qondirishga qaratilgan²³.

Jamiyat mutaxassislardan mustaqil ravishda turli xil ma'lumotlarni olish, tasniflash, baholash, tahlil qilish va o'z faoliyatida qo'llash ko'nikmalarini talab qiladi. Shunday qilib, talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish zamonaviy ta'limning dolzarb muammosidir.

Psixologik va pedagogik yo'nalishning zamonaviy adabiyotida "mustaqil ish" atamasini aniqlashga turli xil yondashuvlar mavjud. N. D. Nikandrovning fikricha, mustaqil ish-bu o'qituvchining bevosita rahbarligisiz davom etadigan faoliyat turi, garchi u tomonidan boshqariladi va tashkil etiladi. Lerner mustaqil ishda kognitiv faoliyat va shaxsiy ehtiyojlar uchun rivojlanish vositasini ko'radi. V. I. Selivanov mustaqil ishni shaxsning avtonom ixtiyoriy faoliyati sifatida belgilaydi, bunda talaba ongli ravishda maqsadlarga asoslanib, qiyinchiliklarni engishga harakat qiladi.

Mustaqil ish didaktik hodisa sifatida, bir tomondan, o'quv vazifasi, ya'ni talaba bajarishi kerak bo'lgan narsa, uning faoliyati ob'ekti, boshqa tomondan, tegishli faoliyatning namoyon bo'lishining sub'ektiv shakli: fikrlash, ijodiy tasavvurni tahlil qilish.

Talaba o'quv topshirig'ini bajarayotganda, jarayon tabiiy ravishda talabani yangi ma'lumotlar asosida mutlaqo yangi, ilgari noma'lum bo'lgan bilimlarning paydo bo'lishiga yoki mavjud bilimlar doirasini o'zgartirish, chuqurlashtirish va kengaytirishga olib keladi. Talaba faoliyatining har bir bosqichida ma'lum bir bilim muammolarini hal qilish uchun mos bo'lgan bilim, ko'nikma va ko'nikmalarning zarur hajmi va darajasi shakllanadi. Aqliy faoliyatning eng past darajasidan yuqori darajalariga ko'tarilishning barcha bosqichlarida bu talabalar uchun bilimlar bazasini mustaqil ravishda to'ldirish va ilmiy va ijtimoiy axborot oqimida to'g'ri harakat qilish ko'nikmalarini takomillashtirish uchun aniq psixologik munosabatni rivojlantiradi. Albatta, bu talabaning mustaqil bilim faoliyatini pedagogik boshqarish va boshqarishning eng muhim vositasidir²⁴.

I. A. Zimnaya mustaqil ish - bu to'g'ridan-to'g'ri sub'ekt tomonidan bajarilgan harakatlar yig'indisi ketma-ketligida tuzilgan va keyinchalik jarayonning o'zi va yakuniy natijasi bo'yicha

²³ Об образовании в Российской Федерации: Федеральный закон от 29.12.2012г. № 273-ФЗ // Российская газета. - Федеральный выпуск № 5976. - 2012. - 31 декабря. - С. 5-12.

²⁴ Педагогика: учебное пособие для учащихся пед. вузов и пед. колледжей / под ред. П. И. Пидкасистого. - М.: Академия, 1999. - 315 с.

tuzatiladigan maqsadli, ichki motivatsion faoliyat deb hisoblaydi. Uni amalga oshirish yuqori darajadagi o'z-o'zini anglash, refleksivlik, o'z-o'zini tarbiyalash, shaxsiy javobgarlikni talab qiladi, natijada o'z-o'zini takomillashtirish va o'z-o'zini bilish natijasida talabani qoniqtiradi²⁵.

Maxsus fanlarni o'rganishda talabalarning mustaqil ishi alohida ahamiyatga ega, chunki u talabalarni kerakli adabiyotlar bilan ishlashga undaydi, qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. SHuning uchun bir nechta talabalar jamoasiga keys topshiriqlarini ishlab chiqish istiqbolli ko'rinadi, chunki bu yondashuv talabalarga jamoaviy ijodkorlik ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu turdagi mashg'ulot jamoa bilan ishlashda har bir shaxsga o'z rollarni taqsimlashni va individual topshiriqlarni bajarishni hamda bajarilgan ishni baholash murakkabligini o'rgatadi. SHu orqali talabalar yangi bilimlarni oson va tez o'zlashtiradilar, ular bevosita ishtirok etgan jarayonlarni yaxshiroq yoki yorqinroq tushunadilar.

Mustaqil ishini tashkil etishda axborot texnologiyalari, ta'lim platformalari va boshqa dasturiy vositalar talabalarga juda yaxshi imkoniyatlarni berishi mumkin, masalan jarayonlarni loyihalashda, real jarayonlarning atrofdagi voqelikka asoslanib ehtimoliy xususiyatini inobatga olgan holda modellarini ishlab chiqish imkon beradi. O'quv jarayonida kompyuter texnologiyalaridan foydalanish o'qituvchi va talabadan zamonaviy axborot texnologiyalari sohasida yuksak tayyorgarlikka ega bo'lishni talab etishi shubhasiz.

Mustaqil ish faoliyat xarakteriga ega va shuning uchun uning tarkibida faoliyatga xos bo'lgan tarkibiy qismlarni ajratib ko'rsatish mumkin: motiva tsion aloqalar, muayyan vazifani belgilash, amalga oshirish usullarini tanlash, nazorat qilish. [5]

Mustaqil ishni muvaffaqiyatli bajarish uchun quyidagi shartlar bajarilishi kerak:

- o'quv vazifasini rag'batlantirish;
- beliglangan aniq vazifalarni bilish;
- talabaning bilimi topshiriqni bajarish usulini, algoritmini bajarish bo'yicha etarli bo'lishi;
- o'qituvchi tomonidan toshiriq hajmi, uni topshirish usuli va hisobot shakli hamda muddatlari aniq belgilash lozim;
- konsultatsiya turlarini aniqlash (o'rnatish, tematik, muammoli maslahatlar);
- baholash mezonlari, hisobot berish va h.k;
- nazorat turlari va shakllari (seminar, nazorat ishlari, test, seminar va boshqalar).

Talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishda talabalarning motivatsiyasini shakllantirish muhim o'rin tutadi. Motivatsiyaning uch turi mavjud:

1. Tashqi motivatsiya – kasbiy karyeraning universitetda o'qish natijalariga bog'liqligi.
2. Ichki motivatsiya – talabaning moyilligi, universitetda o'qish qobiliyati. Talaba yo'nalishni yoki mutaxassislikni tanlashda universitetga kirishdan oldin turli xildagi testlar, so'rovnomalar orqali uni boshqarish imkoni mavjudligi.
3. Pro tsessual (o'quv) motivatsiya – talaba bajargan topshiriq foydaliligini tushunishida namoyon bo'ladi. Bu talabaning kasbiy tayyorgarligi, mutaxassisning dunyoqarashi va bilimni kengaytirish nuqtai nazaridan ham bajarilayotgan ishning ahamiyatiga psixologik moslashishni talab qiladi. Talabaga mustaqil ishlarining natijalari ma'ruza materialini kengroq tushunishga

²⁵ Зимняя И. А. Педагогическая психология: учебное пособие. - Ростов-на-Дону: Феникс, 1997. - С. 112-145.

yordam berishini ko'rsatish kerak. Talabalar mustaqil ishlarining bajarilishi kurs ishi, kurs loyihalarining ajralmas qismi hisoblanadi ayniqsa bitiruv ishini bajarishda juda katta samara beradi.

Ushbu motivatsiyani amalga oshirish uchun aynan bir fan misolida tushintirishga harakat qilamiz:

“Kompyuter tizimlari va tarmoqlari” fanini o'qitishdan maqsad – talabalarda lokal, global tarmoqlarni loyihalash. Tarmoqlarni loyihalashda OSI modeliga asoslanish to'g'risidagi ma'lumotlarni berish. Tarmoqqa ulanadigan turli xil qurilmalar uchun IP manzillarni tanlash va ular orqali ma'lumotlarni uzatishni o'rgatish. Bundan tashqari tarmoqda ma'lumotlar xavfsizligini taminlash bo'yicha mos bilim, ko'nikma va malakani shakllantirishdir.

“Kompyuter tizimlari va tarmoqlari” fani uchun jami 150 soat ajratilgan bo'lsa, unda auditoriya mashg'uloti uchun 60 soat, mustaqil ta'lim uchun 90 soat yuklama taqsimlangan. Ushbu fan uchun 5 kredit ajratiladi va kredit tizimi orqali baholanadi.

Natijalar. Biz amaliy faoliyatimizda “Kompyuter tizimlari va tarmoqlari” fanidan mustaqil ishlarni tashkil etish va talabalarining faolligini oshirish uchun quyidagilarni tatbiq etdik:

- Auditoriyada o'tiladigan mavzular o'zlashtirishlari, mustahkamlashlari uchun talabalarga mavzuga oid savol va topshiriqlar ishlab chiqildi;

- Talabalarga individual va jamoa bilan birgalikda topshiriqlarni bajarish uchun topshiriqlar ishlab chiqildi

- “Kompyuter tizimlari va tarmoqlari” fanidan laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarni mustahkamlash uchun “Cisco Packet Tracer” dasturiy ilovasidan foydalanish bo'yicha ko'rsatma ishlab chiqildi

- Mustaqil ish mavzularini mustaqil o'qib o'rganishlari, loyiha sifatida topshirishlari uchun turli xil o'quv adabiyotlar, ilmiy ishlanmalar, internet havolalari, video va audio materiallar bilan ta'minlandi

- Ta'lim yo'nalishining malaka talabidan kelib chiqqan holda, talabalarga kompetentli muhandis bo'lishlari uchun auditoriyada qamrab olinmagan mavzularni mustaqil o'rganishlari uchun tayyorlandi

- Talabalar mustaqil ishlarni bajarib, topshiriqlarni topshirishlari uchun ta'lim platformasiga joylashtirish imkoni yaratildi

- Mustaqil ishlar mazmunan to'liq bajarilganligini tekshirish uchun ishlab chiqarishdan volontyor mutaxassislar jalb etildi

Munozara. Xulosa qilib, aytganda talabaning mustaqil ishi bo'lajak kompetentli mutaxassislarni tayyorlashda katta rol o'ynaydi, chunki u talabalarni yangi bilimlar bilan boyitadi, har qanday nostandart vaziyatlarda o'z yechimini topishga undaydi va qaror qabul qilishga o'rgatadi.

Talabalar mustaqil ish samaradorligini oshirish uchun ularni tashkiliy usullari, shakllari va zarur o'quv-uslubiy materiallari bilan ta'minlash zarur.

Talabalarga zamonaviy laboratoriya, texnologiya, o'qitish texnikalari orqali bilim berish ularning kasbiy ko'nikmalarni shakllantirish, mutaxassis sifatida kasbiy kompetentini rivojlantirish hamda ularni ilmiy-tadqiqot faoliyatini yangi bosqichga olib chiqish zarur.

XULOSA

Zamonaviy ta'lim tizimlarida talabalarning mustaqil ishi muvaffaqiyatli ishga joylashish uchun zarur bo'lgan kasbiy ko'nikma va malakalarni shakllantirish uchun asos bo'ladi. Ta'lim muassasalarida ushbu turdagi ish hal qiluvchi rol o'ynaydi, ayniqsa Moodle tizimlari va boshqa raqamli platformalar kabi masofaviy texnologiyalarning rivojlanishi bilan o'quv materiallariga kirishni ta'minlaydi va o'quv jarayonini mustaqil ravishda tashkil etishga yordam beradi. Amaliy tajriba shuni ko'rsatadiki, bunday tizimlar o'qituvchilarga o'quv materiallarini moslashuvchan boshqarish va talabalar tomonidan topshiriqlarning bajarilishini nazorat qilish imkonini beradi, bu ayniqsa masofaviy o'qitish sharoitida muhimdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Boltaeva M.L. Fizika ta'limi jarayonida talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini rivojlantirish. P.f.n. ... dissertatsiya. Toshkent. TDPU. 2004.
2. Akhmedov, B. A., Xalmetova, M. X., Rahmonova, G. S., Khasanova, S. Kh. (2020).
3. Cluster method for the development of creative thinking of students of higher educational institutions. Экономика и социум, 12(79), 588-591.
4. M.L. Boltaeva, Kredit-modul ta'lim tizimida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatining dolzarbligi/ Ученый XXI века • 2022 • № 5-1 (86), 46-49 bet
5. С.С. Рахматов., Использование дидактических возможностей информационных технологий в учебном процессе/Информационнокоммуникационные технологии: достижения, проблемы, инновации (ИКТ-2022) , 2022 г. 198-201 стр.